

ВІДГУК

офіційного опонента
про дисертацію
Наталії Володимирівни Пожарської
«Когнітивно-комунікативні механізми регулювання референції у
діалогічному мовленні (на матеріалі англійської мови)»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

Лінгвістика ХХІ століття характеризується зацікавленістю у вивченні мовних феноменів, специфіка яких знаходить пояснення при переході до площини металних процесів. Це визначає актуальність досліджень, виконаних в руслі когнітивної лінгвістики, особливо із урахуванням загальнолінгвістичних та новітніх досягнень з метою проведення різноаспектних досліджень на різнорівневому мовному та мовленнєвому матеріалі, що виконують в міждисциплінарному руслі із поєднанням доробку різних наукових підходів і парадигм.

Наукові здобутки лінгвістики сучасності, рівно як і специфіка дискурсивного преломлення одиниць мови, ставлять перед дослідниками нове коло питань, а також спонукають переосмислювати явища, що перебувають у фокусі наукового пошуку вже досить довгий час. Серед таких є і проблема референції, що, зважаючи на її інгерентно суб'єктивну природу, є надзвичайно складним об'єктом аналізу і потребує багатоаспектного та багатовимірного дослідження.

Саме це визначило **актуальність** теми наукового пошуку Н.В. Пожарської, вивчення якої спрямоване на виявлення проблем референції, механізмів її регулювання, підкріплене можливістю опрацювання нових методик та інструментарію, запропонованих у когнітивній парадигмі, та їх аплікації до вивчення процесів регулювання референції в мовленнєвому акті.

Дисертацію виконано в рамках **наукової теми**, що розробляється колективом кафедри англійської філології Волинського національного

університету імені Лесі Українки «Семантичні, прагматичні та когнітивні властивості мовних одиниць», затвердженої Вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (номер державної реєстрації 0197V004982).

Метою дослідження є обґрунтування когнітивних та комунікативних закономірностей процесу регулювання референції в англійському діалогічному мовленні в аспекті суб'єктної та міжсуб'єктної взаємодії.

Вирішення основної мети дисертаційного дослідження обумовило розв'язання низки **завдань**, серед яких найважливішими є визначення філософського та лінгвістичного підґрунтя формування теорії референції; виявлення типології лінгвокогнітивних операцій в основі регулювання референції в діалогічному мовленні; встановлення чинників регулювання референції на мікро- та макрорівнях діалогічної взаємодії; систематизація комунікативних механізмів суб'єктного регулювання референції суб'єктами регулювання та основних типів комунікативних конфігурацій учасників діалогічної взаємодії, а також ранжування засобів репрезентації регулювання референції за мовними рівнями.

Базуючись на загальних теоретичних засадах сучасної мовознавчої науки, Н.В. Пожарська в цілому лінгвістично коректно і в повному обсязі вирішує зазначені вище завдання, які допомагають досягненню основної мети дисертаційної роботи. Зібраний **фактичний матеріал** для емпіричної частини дослідження уможливорює глибоке осмислення когнітивно-комунікативних механізмів регулювання референції в діалогічному мовленні, що є внеском до розуміння основних властивостей комунікативних стратегій регулювання референції та когнітивних процесів, що лежать в основі. Обсяг матеріалу дослідження, що складає 830 фрагментів полілогів, виокремлених методом суцільної вибірки з текстів сучасної британської та американської художньої прози загальним обсягом 274 730 лексичних одиниць, створює основу для достатньої верифікованості отриманих результатів.

Застосована в роботі **теоретично-методологічна база**, що охоплює здобутки сучасних наукових концепцій в межах низки наукових напрямів, серед яких досягнення в області когнітивістики, теорії комунікації, дискурсології, прагматики, когнітивної і фреймової семантики тощо, сприяла формуванню адекватної для поставлених завдань методологічної основи дослідження та уможливила аналіз регулювання референції у діалогічному мовленні в аспекті міжсуб'єктних відносин.

Робота містить в собі суттєві елементи **наукової новизни**, адже вона є новаторською за декількома параметрами, будучи першим системним дослідженням процесу регулювання референції як когнітивно-комунікативної стратегії із застосуванням нової комплексної методики, що охоплює методи когнітивної і комунікативної лінгвістики, лінгвосемантики та лінвопрагматики, елементи конwersаційного аналізу. Це дозволило авторці різнобічно розглянути закономірності процесу регулювання референції: окреслити чинники, які впливають на нього в англомовному діалозі на основі виконаної систематизації різнорівневих мовних засобів, за допомогою яких здійснюється регулювання референції в діалогічному мовленні, узагальнити когнітивні моделі та особливості комунікативної поведінки мовця.

Теоретичне значення рецензованої дисертації обумовлено внеском у когнітивну та комунікативну лінгвістику, завдяки поєднанню здобутків кожної з них. Окрім за це, отримані результати сприяють вирішенню низки питань когнітивної семантики, пов'язаних з механізмами регулювання референції в дискурсивному середовищі у відповідності до фрагментів когнітивного простору.

Практичне застосування результатів дослідження можливе у процесі викладання курсів практики англійської мови, загального мовознавства, стилістики англійської мови, теорії комунікації, спецкурсів і когнітивної та комунікативної лінгвістики, тощо.

Структура роботи обумовлена метою дослідження та розроблена у відповідності до поставлених для вирішення завдань (включає 3 розділи).

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження референції у діалогічному мовленні» представлено основні теоретичні положення дослідження, пов'язані із вивченням явищ референції та діалогічного мовлення з огляду на філософський та лінгвістичний досвід аналізу, визначене коло методів дослідження та алгоритм їх застосування. Теоретичні постулати, наведені в розділі, демонструють наукову ерудицію авторки, оригінальність мислення, її здатність до ґрунтовної систематизації теоретичного матеріалу та доводять методологічну доцільність обраного підходу.

У другому розділі «Когнітивний механізм регулювання референції у діалогічному мовленні» запропоновано когнітивну модель регулювання референції на мікрорівні та макрорівні діалогічної взаємодії, описано чинники регулювання референції суб'єктами взаємодії, що складають особливу цінність роботи.

У третьому розділі «Комунікативний механізм регулювання референції у діалогічному мовленні» містить детальний опис комунікативних стратегій і тактик регулювання референції, впливу соціальної, інтелектуальної та психологічної дистанції на регулювання референції. Окрім за це, авторка окреслює конфігурації учасників комунікації у процесі регулювання референції, а також детально аналізує різноманітні засоби його репрезентації, що здійснено досить переконливо.

Робота є логічно і послідовно побудованою, а вдала систематизація даних із залученням широкого кола теоретичних джерел, коректність добору методів дослідження забезпечують достовірність та обґрунтованість отриманих результатів. **Достовірність** висновків, яких доходить Н.В. Пожарська у своєму дослідженні, і **обґрунтованість** наукових положень дисертації підкріплюються значним за обсягом бібліографічним апаратом, використаним авторкою (283 наукові праці, 25 % з яких опубліковані іноземними мовами), загальною значною кількістю проаналізованих мовних одиниць, актуалізованих в дискурсивному середовищі, та значним за обсягом текстовим матеріалом, дібраним в якості ілюстративного.

Дисертація є оригінальною і концептуально завершеною працею, яка демонструє новаторський і разом із цим досить зрілий науковий погляд на питання регулювання референції в мовній та дискурсивній площинах, що відкриває подальші перспективи для міждисциплінарних досліджень із залученням лінгвістичних методів в напрямі аналізу мисленнєво-мовленнєвої діяльності суб'єкта.

Даючи загальну позитивну оцінку рецензованому дисертаційному дослідженню, зазначимо, що, зважаючи на складність і багатоаспектність об'єкту дослідження в цій роботі, виникає декілька запитань та **зауважень**:

1. Незважаючи на досить ґрунтовне теоретичне підкріплення трактування явища референції як міждисциплінарного об'єкту дослідження та сутності діалогічного мовленнєвого акту, прийнятих авторкою в роботі, все ж, на наш погляд, недостатньо уваги приділено огляду здобутків когнітивної лінгвістики і когнітивної семантики для поглиблення інтерпретації ментальної площини процесу регулювання референції в мовленнєвому акті та когнітивних процесів, пов'язаних з категоризацією світу мовцем.

2. Методологія роботи. Виникає питання стосовно параметрів добору матеріалу дослідження, що значається як його перший етап та здійснюється методом суцільної вибірки текстових фрагментів, представлених діалогами з мінімальною кількістю суміжних реплік – 2. Відповідно до розробленої авторкою типологізації текстових фрагментів, дедуктивно виводимо, що в роботі прийнято за аксіому, що будь-який фрагмент діалогічного мовлення, який складається щонайменше з 2 реплік, є полем розгортання процесів регулювання референції. Чи вірним є таке твердження і чи є процес регулювання референції невід'ємним від будь-якої спроби вербального відтворення мовцями будь-якої ситуації в дискурсивному середовищі? І чи не потрібно, на ваш погляді, більш детально параметризувати фрагменти діалогічного мовлення для більш специфікованої селекції емпіричного матеріалу, а також подальшої чіткішої типологізації мовного матеріалу, зокрема, лінгвальних макрерів певних видів референтів з огляду на його

поліфункційність? (напр., перелік на с. 102, серед яких різнопланові за структурою та семантикою одиниці мови. Чи є цей перелік вичерпним?).

3. Системність та стиль викладення:

3.1. Стиль викладання в емпіричній частині дослідження подекуди має характер нанизування із паралельними формулюваннями як; “проілюструємо ще таким прикладом...”, “проаналізуємо ще один приклад...”, “розглянемо ще один приклад...” та іншими подібними, якими подекуди переобтяжені по декілька поспіль розташованих сторінок (напр., с. 164, 182-184).

3.2. Складові частини емпіричних розділів роботи подекуди містять, на наш погляд, недостатньо узагальнень, натомість представляють 1) розбір поодиноких прикладів діалогічного мовлення без виявлення чи пояснення тенденцій і проведення їх “червоною лінією” (с. 111, 113, 115, 119, 156-158, 170); 2) опис виявлених явищ без орієнтації на виявлені домінуючі тенденції, а в випадку випадкового порядку (с. 73); 3) твердження без пояснень (с. 113), 4) дескрипцію, а не аналіз (с. 104-105, 92-95, 152-153, 157-158, 170), 5) наведення результатів кількісних підрахунків, які також залишаються без належного обґрунтування чи пояснення (напр. на с. 96 - частиномовний розподіл лінгвальних маркерів регулювання референції, який залишається без умовиводів авторки, а просто подається як факт про домінування займенників, на с. 87 – частотне домінування певних видів референтів, або певних аксіологічних домінант (с. 82)). В чому значущість зазначених доробків та про що свідчать факти вказаного домінування?

3.3. Виклад результатів дослідження варто було б, на нашу думку, здійснювати, починаючи від узагальнень та умовиводів авторки, і переходячи до їх ілюстрації прикладами, а не навпаки, коли спочатку наводиться низка прикладів як ілюстрацій, проте виявлені в них властивості процесу референції узагальнюються лише пізніше, що ускладнює сприйняття наведеної аргументації (с. 89), що стосується також необхідності підсилення узагальнюючих висновків наприкінці структурних підрозділів роботи.

3.4 Поодинокими є випадки порушення однорідності у систематизації та

параметризації мовного матеріалу (наприклад, при наведенні переліку деонтичних домінант серед мовних одиниць наводиться граматична форма імперативу (с. 83), серед перелічених в табл. 2.2 аксіологічних домінант зустрічаємо наряду із такими як GOOD, BAD, DANGER, FEAR тощо низку таких як REALITY, SIMILARITY, THE PAST, PUBLICITY, які не мають інгерентного аксіологічного забарвлення, набуваючи його лише в контексті, тож незрозумілим залишається принцип їх ідентифікації саме як аксіологічних домінант, що не знаходить пояснення в роботі.

3.5 Прокоментуйте, будь ласка, позначення в тексті роботи аксіологічних маркерів великими літерами (с. 80), як це прийнято в когнітивних студіях, де подібний стиль написання застосовують для імен концептів та інших конгломератів ментальних одиниць, хоча авторка і не ідентифікує їх як концепти, а одиниці вербальної площини, рівно як і не застосовує аналогічний стиль для позначення інших домінант (епістемічних, деонтичних). Не зрозуміло чим вони якісно виділяються з-поміж інших вербальних відповідників аналізованого явища.

Проте, це спостерігається скоріше на рівні поодиноких формулювань, і не впливає якісно на результати дослідження.

4. Формулювання окремих положень, що виносяться на захист, не відображають повною мірою досягнень авторки, дещо поверхнево розкриваючи їх сутність.

5. В переліку використаних в роботі джерел подекуди спостерігаються одиничні випадки некоректно оформлених посилань (зокрема, відсутні повні дані стосовно цитованого джерела – напр., № 13, 235), наведення посилань в тексті роботи купою після зазначення наукового напрямку, в якому працювали зазначені в переліку науковці, що затрудняє сприйняття інформації і не надає потрібної диференціації їхніх праць (напр., с. 19). Також перелік містить лише не більше 10% джерел, опублікованих в останнє десятиріччя.

Разом із цим, ці зауваження не впливають на загальне позитивне враження, яке справляє робота Н.В. Пожарської, і концептуально не зменшує

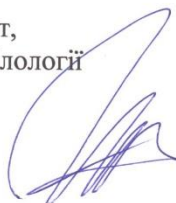
внеску, зробленого авторкою роботи до когнітивно-комунікативних студій, то ж висловлені міркування жодним чином не знижують високої позитивної оцінки рецензованої праці.

Зміст автореферату та основні положення дисертаційної роботи є ідентичними, 10 одноосібних публікацій (7 з яких надруковано у фахових збірках наукових праць України, 1 – в закордонному фаховому виданні та 2 – в нефахових виданнях) загальним обсягом 3,9 др.арк. повно відображають зміст і основні результати дисертаційного дослідження.

Робота отримала достатню апробацію (на 7 міжнародних наукових конференціях).

В цілому, завершеність, стиль викладення результатів, новизна, теоретичне і практичне значення рецензованої дисертації Н.В. Пожарської **“Когнітивно-комунікативні механізми регулювання референції у діалогічному мовленні (на матеріалі англійської мови)”** дозволяють стверджувати, що воно відповідає чинним вимогам МОН України – зокрема, "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 та №1159 від 30.12.2015, а його авторка, **Наталія Володимирівна Пожарська**, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент,
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри англійської філології
факультету іноземної філології
Запорізького національного
університету

І.А. Галуцьких

Вчений секретар ЗНУ

О.А. Проценко